

Studier Kritiker och Notiser.

Literär Tidning.

N° 30.

Torsdagen den 11 Oktober

1845.

Cicero såsom filosofiskt skriftställare.

(Forts. fr. nr 29.)

Hvem väntar under sådana förhållanden, att Cicero, afven om hans egen föregående lefnadsbana ej gjort det för honom omöjligt att hinna längre än till dilettant, skulle i sin filosofiska skriftställareverksamhet gått annorlunda till väga, än han gjorde? Hvem fordrar, att han skulle antingen försökt att grundlägga en egen filosofisk skola eller i hela deras obestridliga djup sökt för sina landsmän framlägga de Grefiska discipliner, som redan funnos? Hvem inser icke fastmer, att så väl i allmänhet den väg, han walde, war den enda, på hwilken han kunde lyckas att tillwinna sig annat än en flyktig uppmärksamhet, och att det särskilt war en lycklig tanke af honom att börja sitt filosofierande med en afhandling om staten, hwilken både för ämnets skull, huru mycket också friheten lutade till undergång eller kanske just dertföre, anslog och borde anså såsom ett ord i sinom tid, om också warande blott ett ord i stormen, som icke hejdade denna i sin fart; och der han tillika genom den concreta grundläggning, han gaf åt sin framställning, då han såsom det bästa möjliga samhällslikt framställde den lifslefswande Romerska staten, sådan denna före de Gracchiska oroligheterna existerade, hade wetat att på samma gång försäkra sig om sina practiska landsmäns uppmärksamhet och dem om möjligheten att filosofiskt behandla frågor, om icke just af sådan art, att Greferna icke kunde sägas förut dermed hafwa sysselsatt sig, åtminstone från annan ståndpunkt än de. Desså wann denna hans första filosofiska skrift, hwilken i 6 böcker utkom a. u. 700, redan wid sitt första publicerande ett stormande bifall. Cicero yttrar sjelf, att dessa böcker blifwit af Atticus, som wisserligen war hans ungdomswän, men till sin filosofiska bekännelse en Epicuré, således af en skola, som Cicero föresatt

sig att bekämpa: *lectos ac devoratos probatosque valde ac dilaudatos*. M. Coelius slutar just det första af de bref till Cicero, som efter honom äro i behåll, med dessa ord: *tui politici libri omnibus vigent. Vale!* Nedan Livius har otwifvelaktigt läst dem. Suetonius har om dem författat en särskild afhandling, som hos Suidas citeras. För öfrigt hafwa de blifwit lästa eller återopade af Seneca, Plinius d. ä. Fronto, Gellius, Macrobius, mångfaldiga andra att förtiga. *Somnium Scipionis*, en episod ur den 6 af dessa böcker, hwilken Macrobius kommenterat, samt några fragmenter hos Augustinus, Lactantius o. a. war det enda, man af dessa böcker egde ända till 1822, då Angelo Maio ur en på Vaticaniska Bibliotheket befintlig palimpsest (d. w. s. en sådan handskrift, der den första skriften blifwit mer eller mindre utplånad, för att membranen måtte kunna på nytt begagnas, och en annan skrift intagit dess ställe) lyckades dechiffrera betydliga stycken, hwarigenom 1 och 2 boken nästan fullständigt äro återställda och af de öfriga, med undantag af den 6, som rentaf fattades i handskriften, icke obetydliga partier*).

De fällor eller rättare förredömen, Cicero wid dessa böckers utarbetande begagnat, har han sjelf uppgifwit i början af II Bok. de divinatione: — *sex de Republica — Magnus locus philosophiæque proprius a Platone, Aristotetele, Theophrasto totaque Peripateticorum familia tractus uberrime*. Han war således redan här eclecticus, hwilket man också kunde wänta wid aftgifslande på systemålet för så väl hans egen filosofiska bildning, som för hans uppträdande såsom filosofiskt skriftställare. I förra afseendet sökte han hwad som för honom sjelf, i sednare hwad som

*) I förbigående kan anmärkas, att denna Palimpsest är det äldsta kända manuscript af någon classisk författare. Några förmoda, att det tillhör 2 eller 3 sekel.

för hans landsmän kunde vara till practisk nytta inom de Grefiska systemerna. Samma är förhållandet med flertalet af Ciceros öfriga philosophiska skrifter, att han deruti wisar sig hafwa begagnat och rådfrågat ett större antal Grefiska författare, om också man, för att i förthet uppgifwa hans beteende i detta fall, skulle kunna säga, att han hwad den yttre formen och decorationen beträffar helst wälser Plato till sitt mönster, lifasom han med sin probabiliteets-philosophi alltjemt besinner sig och will anses besinna sig på Academisk grund. Det war också den skolan, som företrädeswis lemnade sina adepter fria händer och ur hwilken han till sitt filosofierande medförde denna "Unbefangenheit," denna tillgänglighet för en bättre öfwerlygelse, om någon genom grundligare skäl, än hans egna, försökte att hos honom tillwägabringa den, denna frihet från alla anspråk på ofelbarhet i meningar, som framstår allratydligast ur ett yttrande i hans Tusculanska undersökningar, på swenska så lydande: "Jag will alls icke taga det illa, om mina meningar blifwa gendrifna och wederslagda; något som de icke kunna förlika sig med, hwilka äro så att säga lifegna och hemfallna under wisas bestämde och på förhand afgjorda åsigtter och bundna af ett sådant nödtwång, att till och med det, som de under andra förhållanden icke skulle gilla, twingas de nu att för consequensens skull förswara." Således, om Cicero icke war genomgående Academiker utan ofta och företrädeswis i sin moral-philosophi wisade sig hafwa mer än lustwandrat i σοφία ποικίλη, så egde han från Academiens och Academikernes sida dertill sin fullkomliga frihet; lifasom han å andra sidan midt in i sin Stoicism ännu alltjemt wille vara både Socraticer och Platoniker och icke heller fann Peripatetikernas läror så aflägsna från dem, han sjelf hufwudsakligen bekände, att han icke mången gång både wände sig deras tillgångar till godo och fordrade, att de också å sin sida skulle erkänna Socrates och Plato såsom sin skolas hufwudmän.

Han må i detta sitt yrkande hafwa utgått från en nog ytlig bekantskap med de Grefiske mästarne's grundsatser och icke annat den skillnad, som en så aflägsen estertid, som wår, skulle uppdraga dem emellan, att nämligen, för att begagna verba formalia, Socrates' princip war: "daß das Wesen im Bewußtseyn Wesen des Bewußtseyns ist;" att Plato "die sich mit sich selbst vermittelnde Einheit des Bewußtseyns und Wesens oder das Erkennen als Wesen sezt"; och att särskilt, hwad skillnaden mellan Plato och Aristoteles

beträffar, hos Plato det allmänna war på mera abstract sätt princip, men att hos Aristoteles deremot tänkandet blifwit concret och icke widare war den abstracta, orörliga ideen, utan ideen concret i werksamheten. — Om allt detta må han hafwa warit ofunnig eller också med allt sitt bemödande att uppmjuka Romarspråket, så att det willigt skulle foga sig efter den rika Grefiska tankens alla former, ej förmått gifwa det den plasticitet, som erfordrades för att på latin uttrycka så beskaffade differenser. Likwäl må icke lemnas ur sigte (ware detta blott i förbigående anmärkt), att också den form af Aristotelisk philosophi, hwilken äfwen inför Hegel gäller såsom högst speculativ, näml. den Alexandriska, i sig upptog Platonismen och Aristotelismen såsom identiska.

Men Cicero må till och med, huru omfattande man icke kan bestrida, att hans insigt i Grefiska språket och litteraturen wid hans börjande mannaålder d. w. s. wid hans i 26 lefnadsåret företagna resa till Athen och mindre Asien, redan warit, hafwa i synnerhet i sina ungdomsarbeten, som hade Grefiska philosophien till föremål t. ex. i öfversättningen af Platons dialog *Timæus*, någongång mistagit sig om rätta meningen af de Grefiska uttrycken. Med allt detta jäfwas dock icke hans philosophiska behörighet inför ett folk, sådant som det Romerska och i en tid, sådan som hans; utan twertom är det påtagligt, att hans philosophi war med affeende på dessa locala och temporala förhållanden både grundlig nog och den enda, som kunde tillwinna sig en waraktigare uppmärksamhet, åtminstone den enda, som kunde, hwad han i lifhet med Socrates just hade åsyftat, blifwa populär och af inflytande på lifwet. Låt wara således, att Cicero icke med sitt tänkande bragte det längre än till en eclectic "husbehofs-philosophi" — hans hus war dock Romerska staten.

Med utgifwandet af *de Republica* war emellertid banan bruten och möjligheten ådagalagd att på Romerskt språk behandla sådana föremål, som allt dittills ansetts uteslutande tillhöra den Grefiska forskningen. Wisserligen funnos ännu de, som af gammal wana mispkände det egna och hos hwilka en ny åsigt icke på annat sätt kunde uttränga fördomen, än på alldeles samma sätt, hwarpå fördomen sjelf bildat sig, genom innötning och wana. Dels af denna anledning, dels också för att icke hos dem, som genom hans första skrift blifwit wunna för philosophiskt studium, tillåta det nywäckta intresset affwalna, fortgick han rastlöst på den öppnade banan och hade från år 700 till sin wald-

samma död den 7 December 711, oaktadt han af denna tid tillbragte ett år såsom Proconsul i Cilicien och deltog på Pompeji sida i frigshändelserna i Grekland, utgifwit följande skrifter, alla af filosofiskt innehåll, näml. *De legibus* (sannol. 702) till formen dialogisk och modellerad efter Plato, men till innehållet i alla de delar, der icke det directa sammanhanget med den Romerska lagen lade hinder i vägen, närmast anslutande sig till Stoikerna, företrädesvis Chrysisippus och hans arbete *περὶ νόμων*; — *De philosophia liber s. Hortensius* (sannol. 708) Endast obetydliga fragmenter, bevarade af Augustinus, finnas i behåll. Ännu i 12 seklet egde man exemplar deraf i Tyssland och Frankrike; — *Academica* (eller såsom de mindre riktigt kallas *Academicæ quæstiones* el. *disputationes*, sannol. 708) i två bearbetningar. Det som är i behåll utgöres af 12 Capitel af 1 B., sednare till Varro dedicerade bearbetningen; samt 49 Capitel eller, hela 2 B., förra eller till Atticus i affrist öfversända och af honom åt andra till affristning utlemnade bearbetningen. Åsystade att gifwa en noggran öfversigt af Academiska filosofiens uppkomst och successiva utveckling och att ådagalägga företrädet mellan den nya Academiens grundsatser, sådana de framställdes af Philo från Larissa framför den gamlas sådan denna representerades af Antiochus från Ascalon. Cicero sätter sjelf den sednare bearbetningen högt. Det heter derom i ett bref till Atticus: "Libri quidem ita exierunt (uisi forte me communis *πλάνη* decipit) ut in tali genere ne apud Græcos quidem simile quidquam; — *Consolatio s. de luctu minuendo* (708) sluter sig nära intill ett arbete af Akademikern Crantor. Obetydliga fragmenter har Lactantius deraf bevarat; — *De finibus bonorum et malorum* (709) anses såsom det mest fulländade, men på samma gång såsom det svåraste af Ciceros filosofiska arbeten. Det är en storartad *ex utraque parte causarum facta contentio*, hvaruti den ena filosofiska skolan uppträder emot den andra, eller en jämförande framställning af de förnämsta Grekiska disciplinerna öfver ett ämne, hvarmed alla filosofer alltifrån Socrates och Plato mycket befattat sig, öfver en af filosofiens viktigaste delar, öfver hvad Hegel kallar en hufvudsform i afseende på moralen; och denna framställning så utarbetad, att med de tre mest betydande åsigterna (Epicuri, Stoikernas och de gamles: Platos och Aristoteles) blifwit sammanflätade äfwen andra mindre betydande teorier. Cicero kan således sägas härmed hafwa lemnat en om-

fattande historia öfver läran om det högsta goda, så mycket viktigare, som åtskilliga af de Grekiska originaler, hvari de dit hörande underrättelserna borde sökas, gått förlorade och detta arbete i sådana delar är att betrakta såsom den enda fällan. Detta gäller företrädesvis om Stoiska filosofien, som icke finnes i några original-arbeten bevarad. Epicureiska filosofien hade han af Phædri och Zenos undervisning inhämtat, men också rådfrågat Epicuri egna skrifter. I afseende på Stoiska filosofien återoppar han, ehuru i allmänna ordalag, Chrysisippus, hwilken man wet har skrifwit en afhandling *περὶ τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἡδονῆς* samt äfwen *περὶ τελῶν*; utom des har han i denna del följt Zenos och Diogenes Babylonius, hwilken han på flere ställen uttryckligen nämner. I afseende på Peripatetikernas åsichter har han begagnat Aristoteles, Nicomachus och i synnerhet Teophrastus. Det widlyftiga fällstudium, som utarbetningen sålunda fordrat, gör det både förklarligt och ursäktligt, om ämnets svårighet här och der vållat en osklarhet i uttrycket. Vidare: *Tusculanæ disputationes* (sannol. 709) innehållande en följd af samtal öfver viktiga punkter inom den practiska filosofiens område, som fingeras under loppet af 5 dagar hafwa blifwit hållna på Ciceros Tusculanum. Äfwen här grundar sig innehållet på en mängd Grekiska filosofers skrifter; — *De gloria* (709) en nu förlorad skrift, som han i *de off.* återoppar, och af hwilken i 15 århundradet Petrarcha ännu skall hafwa egt ett exemplar; — *De natura Deorum* (710) grundad på lika widsträckt fällstudium, som ett par af de förutnämnda och sjelf såsom källa viktig på samma grund som de *Finibus*; — *De divinatione* (710) ställer Stoiska och Academiska filosofien emot hvarandra, representerade den förra af Ciceros broder Quintus, den sednare af honom sjelf. Är likasom *de fato* (710), af hwilken begynnelsen och slutet fattas, ämnad att utgöra ett slags fortsättning till dialog. *de natura Deorum*. Ännu ytterligare och likaledes tillhörande 710 *de officiis*, *de Senectute s. Cato major*, *de amicitia s. Lælius* samt *Paradoxa Stoicorum*. Utom alla dessa anföras ännu åtskilliga andra skrifter af Cicero tillhörande samma tid, t. ex. *de virtutibus*, som torde hafwa varit ett slags supplement till de *Officiis*.

Om nu också icke så mycket annat vittnade om det bifall, hvarmed hans filosofiska skrifter emottogs, så innehåller sjelfwa deras talrikhet derpå ett bevis. Att börja med war han nämligen sjelf, såsom

han yttrar i ett bref till Atticus, så omiö om hvad framgång hans böcker de *republica* kunde komma att få, att han till och med talar om att, i fall de emotogos med köld, kasta dem i det haf (Medelhafvet, han skref dem nämligen på sitt Cumanum) som han haft för ögonen, då han författade dem. En om sin författare-ära så ömtålig skriftställare (för att icke icke här tala om den fäfänga, man i allmänhet och ej utan skäl påbördade honom) skulle icke hafwa låtit det komma så långt, skulle icke på ett enda år hafwa utgifwit 4 till 5 arbeten af filosofiskt innehåll, om han icke redan känt, att han egde publikens ynnest äfwen inom detta område.

Å andra sidan hade det fordrats en större själfkänedom och en större själfbeherrskning, än Cicero egde, han hvars benägenhet att öfverskatta egna förtjenster röjde sig i beskrielsen öfwer hans märkvärdiga consuls-år, på både wers och prosa, på Grekiska och Latin; i bemödanet att för sina krigsbragder i Cilicien wid sin hemkomst få fira ett seger-intåg och i så många andra drag ur hans lif — för att han icke skulle efter all denna framgång tycka sig något vara äfwen såsom filosofiskt skriftställare och glömma hvad han eljest själf i förtrofigare meddelanden såsom till Atticus och andra ej gjorde någon hemlighet af, att större delen af hans filosofiska skrifter äro affskrifter, *απογραφα*, som han själf kallat dem, hwilket uttryck wi likwäl icke hafwa anledning att taga mera efter orden, än att det för de fleste fall må anses beteckna fria bearbetningar, för någon gång ordagranna öfversättningar från Grekerna. Detta sednare har nyligen, hvad 1 boken de *Natura Deorum* beträffar, blifwit satt utom allt twiswel genom upptäckten bland *Volamina Herculansia* af en del af Ciceros förste lärare i filosofien Epicureen Phædri skrift *περι Θεών*, särskilt utgifwen af Pettersson i Hamburg 1833, hwarur det wisar sig att Cicero tagit ej blott hela sin framställning af Epicureernas lärosatser, utan äfwen hvad han låter Bellejus yttra om de föregående filosofernas åsigter. Att han i sitt författarskap icke ens alltid gif jernförande till wäga, utan emellanåt i afseende på den Grekiska disciplin, som han för tillfället behandlade, lade en enda författare till grund och ur hans dithörande skrifter uttog hvad han fann för sitt ändamål användbart, är också något, som man numera anser satt utan allt twiswel.

Att han detta allt oaktadt skulle till den grad glömma, huru föga själfständig han war i sitt philo-

sophiska skriftställer, hwarwid han utom i afseende på formen eller så att säga drägten och anordningen ingenting wäsentligt åtgjorde, att han till och med derpå grundade anspråk att ställas högre än någon af Grekerna, af hwilka ingen lyckats hinna till fullkomlighet både i det wältaliga och det filosofiska föredraget, skulle, såsom redan antydt är, endast i det fallet förwäna, om man icke kände hvad berusningskraft framgången har med sig. Men allt detta medgifwet, får man dock icke förbise, att det öfwerallt, der han yttrar sig anspråksfullt om hvad han i filosofien utträttat, är mera formen, han fäst sig wid, än innehållet. För att han skulle lyckas öfwertryga sina landsmän, att samma saker kunde på latin framställas, war det nödwändigt, att det — war samma saker, så att de, som kände Grekerna, också kände igen, hvad nu på Latin dem förelades. Att både börja filosofera på Latin och filosofera på ett själfständigt, af Grekerna oberoende sätt, dertill kände Cicero tidsopinionen för wäl och insåg, att han dermed endast skulle stött publikens sympathier ifrån sig och, i stället för att tillintetgöra fördomen, snarare skulle hafwa befäst den. Med ett ord: man bör wara rättwis och ej fordra af Cicero mer, än han själf förste på den nya banan kunde åstadkomma. Det war icke hans fel, att, sedan han hanat wägen, icke andra beträdde den och gjorde hvad wi nu sett att man ej af honom hade rätt att fordra, gif själfständigare till wäga.

Att Cicero icke i hwart och ett fall fullkomligt riktigt fattat Grekerna är, såsom wi förut antydt, honom af Hegel o. a. förewitadt och Madvig har i förtal till sin förträffliga upplaga af *de finibus* så wäl som i själfwa commentaren med bewis styrkt anlagelsen. Äfwen Cicero själf synes på gamla dagar stillatigande hafwa medgifwit detta förhållande med afseende på de öfversättningar af Platons dialoger *Timæus* och *Protagoras*, hwilka han redan i sin ungdom utarbetat; ty dem synes han affigtligt förtiga, då han ännu är 709 på samma gång, som han förklarar, att han anser det wara honom obetaget att rentaf öfversätta från Grekerna och att äfwen detta kunde hafwa sin nytta med sig, nekar till att själf någon sin hafwa gjort det. Men att han äfwen på ålderdomen, wid sina 60 år, möjligen utan några förut gjorda samlingar, med den raschet, hwarmed han författade, och i det snart sagdt febrila tillstånd, hwari han befann sig, nedtryckt af sin dotters död och af statens olyckor, oförwarandes kunde komma att göra sig skyldig till samma fel, skall wäl

icke förundra någon, som känner de nu nämnda momenterna och dersejnte känner med hvad swårighet den har att kämpa, som på ett språk, ännu owant wid fina och skarpa begreppsbestämningar samt med en outredd synonymik, skall återgifwa sådant, som genom den minsta afwikelse från det adequata i uttrycket förlorar sig och blifwer ett annat.

Wi kunna således efter denna lilla framställning af den allmänna characteren af Ciceros philosophiska skriftställarewerkförsamhet ej annat än instämma i hvad Madwig i slutet af det ofwan återopade företalet uttalar: må wi beundra Cicero i hans tal; och må wi i hans philosophiska skrifter taga honom sådan han kunde vara och anse of honom tack skyldiga, för det han icke blott gjort första mera betydande försöket att på Latin behandla philosophiska föremål, utan äfwen åt of bevarat ett så stort material för kannedomen af Grekernas filosofi.

J. G. E.

Potatis-Sjukan.

Det är wanligt att de naturfenomen, som regelbundet inträffa och ofta återkomma, anses af allmänheten som Postulater eller axiomer, de der fordra hwarken något bewis eller någon förklaring. Ser man det fräsa och ssuda i kalken då den släses, ser man flyttfoglarne ärligen tåga bort och återkomma, ser man ett obetydligt frö utveckla sig till ett ofantligt träd, finner man dock ingenting besynnerligt i dessa tilldragelser. Men om på en gång en stad ofwerswämmas af Lemlar eller ett fält af Sländor (Sädesmaskar), då blir det oro i sinnena, man will ha en förklaring för det nya och man har ofta warit böjd att sammanbinda det owanliga med någon derpå timande olycka. Kometer hafwa af ålder warit förebud till frig; Cholera sadet för några år sedan följa Sländorne i spåren; och nykterhetsföreningarnes Apostlar skola troligen icke försumma att i den nu sig yppade Potatisssjukan se ett straff åt den supande menigheten och en förbannelse ofwer bränwinet.

Naturforskaren tar likwäl ej gerna sin tillflykt till sådana transcendentia förklaringar; de abnormala tilldragelserna äro för honom en följd af bestämda lagar; sedan orsaken en gång är känd ser han intet besynnerligt i tilldragelsen, det besynnerliga framstod först

om under de gifna förhållandena det för abnormt ansedda icke inträffade.

Men till fenomen, som sällan wisa sig, är det ofta swårt att uppge den bestämda orsaken. Erfarenheten behöfwer ofta en lång rad af facta, innan den med någon säkerhet wägar dömma. Författaren af dessa rader wägar icke påstå att den fjärmare orsaken till den Epidemie, som i England, Belgien, Frankrike och Tyskland i en ofantlig grad förstört Potatisssjukan, och som nu jemwäl yppat sig temligen allmänt i war ort, ännu blifwit fullt och nöjaktigt utredd.

Man har numera icke så få exempel på epidemier, som i större eller mindre utsträckningar angripit sådeslag och andra kulturwexter. Dessa epidemier synas vara af twenne hufwudslag. Wid det ena består sjukdomen i en swamp, som utvecklar sig i den angripna delen, leswer och närer sig på dennas befofnad och har slutligen förwandlat hela det organ, hwari den utvecklats sig, till en swampmassa. Sådant är t. ex. brand eller rost i säd (Mjöldrygg). Analog med denna är den såfallade Muscardinen, som för några år sedan gjorde så förfärliga nederlag i södra Frankrike på silkesmaskarne och som då wällade de wackra underöfningar ofwer sjukdomens utveckling, som den af Franska Institutet utsedda commission framlade. På den ännu leswande silkesmasken börjar swampfröet under huden utsticka hwitaktiga trådar, som bli allt tätare och längre, slutligen inklädande hela massens kropp i en fittig massa, hwaraf utanpå huden ännu likwäl inga spår synas. Masken dör nu, och ifrån den fittiga massan utbryter genom huden swampens fructificationsorganer. På samma sätt utvecklar sig troligen större delen af de swamparter, som uppträda som sjukdomar hos wexterne.

Ett annat slag af sjukdomar synes icke härröra ifrån någon parasit; de bestå blott i ett bortdöende, ett förwifnande eller förruttning af den angripna delen, som sprider sig allt mer och mer ofwer den friska massan. Ett af de kändaste exemplen härpå är Elden eller Pesten i Hyacinth-lökarne om hwaris swåra härjningar de sednare årens Hyacinth-odlare fått en dyr erfarenhet.

Potatisssjukan är ej ny, men den har icke förr än under de sednare åren wifats sig under en gestalt, som påkallat en allmännare uppmärksamhet. Med en ofantlig utsträckning har den sedan 1840 wifats sig i England, Belgien, Holland, Frankrike, större delen af Tyskland, Danmark och nu äfwen hos of. De swåra, en

förgiftning liknande symtomer, som wisat sig hos personer, hwilka i större massa njutit af de sjuka potäterna, ha påfallat polismyndigheternas stränga åtgärder och de allmänna tidningarne äro fulla af artiklar öfwer sjukdomens spridande och härjningar. Potatis-sjukan har slutligen blifwit undersökt af en af våra dagars berömdaste Botanister, Hofrådet Martius i München. (*Die Kartoffel-Epidemie der letzten Jahre, oder die Stockfäule und Mäule der Kartoffeln, geschildert und in ihren ursachlichen Verhältnissen erörtert von Dr. C. Fr. Ph. v. Martius. München 1842.*)

Af Martii arbete wisar sig, att de sednare årens Potatisjsjuka är af tvenne slag. Den ena och den wida farligaste kallar han *Die trockene Stockfäule* eller *Gangrän tuberculosa Solani*; den heter i England *dry-rot*; man kunde på swenska kalla den *Potatiskräfta*. I begynnelsen af denna wisar sig Potatisfäulet utan glans, brunsläktigt, och här och der öfvergående till en fjällig bark; den inre massan wisar strödda torra bruna eller svartaktiga fläckar, som utbreda sig mer och mer i det sunda köttet. Sednare upphäwa sig ifrån epidermis små, i det inre swarta knölar, som öppna sig i spetsen. I dessas swarta massa wisar sig småningom hwita punkter, hwarifrån en mögelvegetation utvecklar sig, hwilken utbreder sig såwäl på ytan af Potaten, som inwändigt i köttets ihållighet. Potaten torkar härunder mer och mer, deß inre blir swart-marmoradt, den luktar oangenämt och kan ej ätas. Undersöfes Potaten microscopiskt i sjukdomens begynnelse, så wisar sig under den bruna huden, i det annars sunda köttet, små klubb- och trådlika utwexter och större runda glatta eller ojemna blekgula kroppar, som torde vara begynnelsen till swampvegetationen. I den längre framstridna sjukdomen wisar sig nemligen i cellwäfnadens mörkare delar och företrädeswis i närheten af den började mögelbildningen en mängd brunfärgade runda kroppar, som af Förf. anses för en *Protomyces* bildning, hwilken antages stå i närmaste förbindelse med möglets uppträdande, och hwartill den upplösta cellwäfnaden (hwar i dessa kulor bildas), kan antagas som Matrix. Det derpå till utveckling kommande möglet tillhör släktet *Fusisporium*. Allt efter potatens större eller mindre torrhet och fasthet wisar möglet betydliga förändringar i gestalt och frö-bildning. Wid den kemiska undersöfningen wisade sig stärkelse ymnigt vara tillstädes i den sjuka potaten, men allt

ägghwite-ämne förswunnit, och membran-ämnet till en del öfvergångit till Humin.

Den andra sjukdomen, som af Martius kallas *Kartoffel-Mäule*, *Porrigo tuberculosa Solani*, kunde man på swenska kalla *Potatisflabb*. Den är i oeconomiskt hänseende wida mindre farlig än den förra, i det blott det yttre köttet deraf angripes. Den begynner med blåaktiga fläckar på skalet; sednare mörknar köttet derunder och hänger fast wid huden, liksom bildande en förtjockning deraf. Wärtor upphäwa sig, hwilka brista i toppen och innehålla ett swart rykande pulver. Köttet förderfwas derunder mer och mer, och i det förderfswade lagret uppstå håligheter, som jemwäl innehålla ett swart pulver. Smaken försämras mer och mer, dock blir köttet här ännu njutbart. Wid den microscopiska undersöfningen wisa sig cellwäggarne och cellernes innehåll brunaktigt, hålör bilda sig genom cellwäggarnes förstöring, inuti och mellan cellerne wisa sig gulbruna knöliga korn af $\frac{8}{100}$ — $\frac{10}{100}$ millim. diameter.

Undertecknad har i höst observerat så den ena som andra af de beskrifna sjukdomarne på Potäter, upptagna i närheten af Lund. I synnerhet Potatisflabtan synes här vara allmän. Till någon egentlig swampbildning synes dock här ännu ej spår; men de mera angripna Potäterna äro sjuka ända igenom, den bruna ruttetheten är nästan oafbruten närmast under skalet, glesnar inåt och bildar då brunspräckliga strimmor. Köttet i en af kräfta angripnen Potatis ser kanske närmast ut som i en ruttande frukt, men fläckarne äro torrare och ha beständare contourer.

Martius synes antaga swampen som orsak till sjukdomen eller åtminstone som ett correlat till de öfriga sjukdoms-uttringarne; och att sålunda swampen redan skulle bilda sig i jorden, fastän möglet först frambröt genom upphettningen i en kallare (Enligt ett bref af Martius, uppläst i Berliner-Akademien af Ehrenberg d. 9 Jan. 1843). För Förf. af dessa rader synes detta antagande mindre sannolikt. Undersöker man nemligen de skadade fläckarne microscopiskt, wisa sig de bruna ställena vara en desorganiserad cellwäfnad; de större eller mindre håligheterna synas uppstå genom cellwäggarnes förstöring; de återstående cellmembranerne äro bruna och tyckas vara i ett upplösnings-tillstånd (öfvergående till Humin?), och de bruna ojemna små korn, som här och der synas, torde snarare vara lemningar af förstörda ämnen än någon organisk begynnelse till swampvegetationen. Den sjuka

Potaten är wisserligen, såsom Martius uppger, rik på stärkelse, men i sjelfwa de bruna fläckarne är all stärkelse försvunnen; åtminstone synas under microscopet inga stärkelsekorn och de reagera icke för Jod. Det synes mig sålunda wara rimligare att antaga, det sjukdomen här består i en förruttelse och att swampen först är en sednare bildning, framkallad af hettan och en förskämd luft. Potatiskräftan blir sålunda närmast analog med Hyacinth-pesten, hwilken, så widt jag wet, man ännu icke welat tillskrifwa någon swampbildning.

Potatisflabbet öfwerensstämmer mera med Martii beskrifning. Endast de gulbruna kornen syntes något mindre, knapt öfwerstigande $\frac{1}{100}$ millimeter, och som det syntes alla liggande i hwar sin cellul: Cellulmembranen synes ännu icke förstörd. Behandlar man de gulbruna kornen med stark kalilut eller rykande saltsyra, så synes på dem ingen förändring; icke heller reagera de för jod. Ett fint microscopiskt preparat exponeradt för jod och derpå neddoppadt i rykande saltsyra, wisar i alla de friska cellerna de blåa stärkelsekornen starkt uppswälda, och sålunda lätt observerade; i de sjuka cellerne finnes intet spår till stärkelsekorn, men de gulbruna kulorna ligga der alldeles oförändrade. Af Kaliluten upplöses cellulmembranen och stärkelsekornen bli osynliga, men den inwerkande icke märkbart på de gulbruna kulorna. Dessa kulor synas ha bildat sig på stärkelsens befostrad, i det de ombildat denna till ett ämne, som helt och hållit saknar stärkelsens characterer.

Om man sålunda wet, att det i Potaten närande ligger i det rifa förråd af stärkelse, som den innehåller, men att stärkelsen i båda de anförda Potatis-sjukdomarne försvunnit i de angripna delarne, så är allt skäl att frukta, det dessa delar äro otjenliga som föda, om icke rent af skadliga, så som de gulbruna kornens förmåga af motstånd mot äfwen de starkaste reagentier, snarast synes antyda. Då det äfwen är af stärkelsens närvaro, som brännwinstillwerkningen är beroende, så synes fara wara för handen att äfwen denna göres omöjlig, om sjukdomen får tid att utbreda sig genom hela potatismasan.

Groningskraften af den sjuka Potaten är försvunnen eller åtminstone i hög grad förswagad. Men skulle det äfwen lyckas, att få ett eller annat öga att skjuta, så är likwäl det sannolikt, att det kommande årets störd lider af sitt sjuka ursprung. Man har i

England anställt försök, att till friska groende sädeskorn närma några frön af den swamp, som bildat mjöldryget. Sträet utweklade sig som wanligt, men de flesta kornen woro skadade, några i hög grad angripna af mjöldryge.

Får sjukdomen tid att utveckla sig till swampbildning, så lider det wäl icke något twifwel, att sjukdomen är i hög grad smittosam. De fina swampfröna, som i oräknligt tal äro för handen, sprida sig med lätthet och ett enda, närmadt en frisk Potatis, torde wara tillräckligt att förstöra denna. Men äfwen om sjukdomen ännu är i sitt första stadium, eller blott bestående i ruttighet af köttet, så är analogien talande för möjligheten af smitta. Försök anställda med ruttande Balsaminer, Melocacter, o. s. w. hafwa wisat, att materien från ett ruttet sär, påstruken en frisk wert, inom kort författ äfwen denna i ruttet tillstånd.

Hwad nu orsakerna angår till sjukdomarne, så kommer Martius till det resultat, att desamma äro att söka i de mångfaldiga fel som begås i Potatis-culturen, så i asseende på gödning och utplantering, som förwaring m. m.; dock så, att dessa fel wäl icke kunna sjelfwe framalstra sjukdomen, men att de dock äro att anse som prädisponerande orsaker dertill. Han antager derjemte ett särskilt Agens, som framkallar den ena eller andra sjukdomen, och anser som sådant ett eget smittämne, som öfwerföres ifrån den ena werten till den andra. Blume, Professor i Leyden, ryktbar genom en mängd Botaniska arbeten och som länge wistats på Jawa, anser sjukdomen bestå i en öfverhopning af oförarbetade safter eller i en wattenfot i werten. Grunden till denna wore att söka i den fuktiga och obeständiga wäderleken, som framför allt inwerkade skadligt under den tidpunkt då bildandet af stärkelseämnet försiggick, i det denna stordes genom det starka tillströmmandet af oförarbetade safter. Professor Blume hade i Jawa ofta tillfälle att observera samma sjukdom, der den wanligen förekommer i de fuktigare regionerne. Han trodde sig ha funnit att om Potäter från sandig jordmän angripas, så kan några dagars god wäderlek åter hela dem, hwilket icke är att hoppas af dem som wera i fetare jordmän.

För undertecknad synes den Blumeskä äfugten wara den riktigare. Wi ha wid Lund exempel på af frön uppdragna potäter, hwilka warit starkt angripna af Potatis-flabbet. Orsaken till sjukdomen synes här med mera swårighet kunna återföras till några äldre

felaktigheter i culturen, än till den misgynnande wä-
derleken. Härtill kommer att det i allmänhet hos wex-
terne gäller, att det ena årets product är i hög grad
beroende af det föregående årets, i så måtto, att om
det föregående året icke hunnit fullt förarbeta safterna
eller fullt mogna det blifwande årets knoppar, så både
motstå dessa sämre en oblidare wäderlek och, om de
motstå, äga de dock en sämre näringskraft eller mindre
tillgång derpå för uppfödandet af det nya skottet. Er-
indrar man sig sålunda, att de sednare årens somrar
warit oblidra och fuktiga, wintrarne kalla och långwa-
riga, så synes man ha rättighet att antaga, det den
förmärsta anledningen till de nuwarande epidemierne
är att söka i den oförmånliga wäderleken.

Hwad slutligen widkommer hjelpmedel emot de
båda Potatisjukdomarne, så synes i första rummet
wara att förorda den största försigtighet emot smitta;
sålunda ett skyndsamt fränstäljande af de friska och
sångripna och förstörandet af det sjuka. Derefter, för-
warandet af de friska på torrt och passande ställe, och
slutligen, för förekommandet af Epidemier under kom-
mande år, att utwälja sättpotäter, som äro alldeles
friska och så mogna som möjligt.

Man har hos oss icke försport några elaka följder
af de sjuka Potäternes förtärande; men de torde icke
uteblifwa. Polismyndigheterna lära icke heller hos oss
ha börjat röra på sig; må de icke wänta, tills det blir
försent. Det säges att wid Köpenhamns tullar hålles
den strängaste undersökning med de potäter, som till
staden införas, och att stora massor confisceras. Hos
oss berättas, att sjuka potäter blifwit sålda till under-
pris; man kan antaga för gifwet, att det är de fat-
tige, för hwilka potatis utgör hufwudnäringen, och på
hwilka den skadliga födan måste ha de swåraste werk-
ningarne, som förnämligast och godtroget låta förledda
sig af det billiga priset.

J. G. A.

Doktor Wohl och Herr v. Hees, Apotekare i Barmen, haf-
wa längre tid sysselsatt sig med försök till uppsinnande af ett
medel, hwarigenom de af den nu herrskande sjukdomen angrip-
na potäter kunde tryggas mot förstörelse i följd af den wan-
ligtvis strax begynnande föruttnelsen. Ett sådant består en-
ligt officiellt tillkännagifwande i *Allgemeine Preussische Zeitung*
i följande: "De uppgräfda och twättade potäterna, sjuka och
friska, läggas under en half timmas tid i en upplösning af

Chlorfalk och watten, i förhållandet af 1 till 100; derpå bringar
man dem under 20 minuters tid i en upplösning af soda uti
watten, i samma förhållande af 1 till 100, afföljer så potä-
terna med kallt watten, torkar dem i fria luften, och kan nu utan
fara för förderfwande magasinera dem på de wanliga ställena.
Ett pund Chlorfalk och ett pund soda räcka till att skydda 500
pund potäter. Denna enkla, icke dyra och fullkomligt ofskadli-
ga metod skyddar de friska potäterna helt och hållet för smitta,
hämmar ögonblickligen och fullständigt sjukdomens utveckling
hos de redan insicierade potäterna och förändrar hwarfen bland-
ningsförhållanderna hos den friska potatesmassan, eller dess
utseende, färg, luft eller smak; den gör widare, såsom ersa-
renheten redan har wisat, till och med njutningen af den sjuka
massan alldeles ofskadlig och bevarar oss uti sådes-potäter till ett
kommande år. Chloret förstör de föruttnelsen orsakande swam-
parne och neutraliseras derpå fullkomligt af lodan; på sin höjd
kunde ett minimum koksalt bitda sig."

Medicinska sällskapet i Gent har utfatt ett pris af 600
francs för det bästa beswarandet af en fråga, hwilken har till
ändamål att framställa *Potäternas Historia* och deras olika för-
hållanden till de medicinska wetenskaperna. "Sällskapet — he-
ter det i cirkulärbrefwet — önskar lära känna de olika ombild-
ningar, hwilka potäter kunna undergå genom culturen, widare
besammas inslytande såsom näringsmedel, deras förhållande
till den allmänna helsowården, de sjukliga abnormiteter, för
hwilka de äro utfatta, och de sjukdomar hwilka deras förän-
dringar kunna föranledda så hos människorna som husdjuren."
Pris-skrifterna måste på fransyska, flamländska eller latiniska
språket före d. 31 Dec. 1846 portofritt insändas till sällska-
pets sekreterare, Hr de Robele.

En liten nyligen utkommen skrift som i Norra Tyskland
mycket rekommenderas åt allmänheten under den härjande po-
tatisjukan är: "Die Kartoffelkrankheit. Zusammenstellung der
über Entstehung, Fortgang und Heilung derselben von Sach-
verständigen verschiedener Länder abgegebenen Urtheile und
Rathschläge." (Schwerin, C. Kürschner'sche Buchhandlung,
2 gGr.). — En annan äfwen nyl utkommen liten skrift heter:
"Die Ursache der Trockensäule der Kartoffeln sind die Insecten.
Die Kartoffel sind in ihren Pflanzensäften nicht entartet,
sondern eben noch so vorzüglich in denselben, als vor hun-
dert Jahren. Von einem Schüler Thaer's" Mit 1 Steindruck-
tafel. (Beit et Comp. 10 Sgr.)

N:r 31 af denna Tidning, utgifwes Lördagen d. 18 Oktober.

Lund, tryckt uti Berlingska Boktryckeriet, 1845.